

Domaniç Köylerinde Doğum, Düğün ve Ölüm Gelenekleri

Gökhan Kartal ¹

Öz: Bireyin hayatında “doğum, düğün ve ölüm” olmak üzere üç ana geçiş bulunmaktadır. Bu dönemler sadece basit olaylar olmanın ötesinde, gelenekler ve inançlarla örülmüş özel süreçlerdir. Bu süreçler, bebeğin ve annenin korunması, evliliğin kutlanması ve yas tutulması gibi amaçlarla, toplumun kimliğini ve değerlerini yansıtmakta, aile ve toplum bağlarını güçlendirmekte ve kuşaktan kuşağa aktararak kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu gelenekler, Anadolu’nun kültürel zenginliğinin korunmasında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Bu çalışmada; sözlü tarih yöntemi kullanılarak Osmanlı Devleti’nin kurulduğu coğrafya Domaniç bölgesinde yaşayan tecrübeli kişilerle görüşmeler yapılmış, asırlar boyu kuşaktan kuşağa aktarılan Türk kültür izleri, bölgenin doğum, düğün ve ölüm gelenekleriyle ortaya konularak ilim dünyasına katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Domaniç, Doğum, Düğün, Folklor, Ölüm, Sözlü tarih

Birth, Wedding and Death Traditions in Domanic Villages

Abstract: There are three main transitions in an individual’s life: birth, wedding and death. These periods are more than just simple events, they are special processes woven with traditions and beliefs. These processes, beyond purposes such as protecting the baby and mother, celebrating and mourning marriage, reflect the identity and values of the society, strengthen family and community ties, and contribute to the preservation of cultural heritage by being transferred from generation to generation. These traditions continue to play an important role in preserving the cultural richness of Anatolia.

In this study; using the oral history method, interviews were held with knowledgeable and experienced people in the Domaniç region, the geography where the Ottoman Empire was founded, and it is aimed to contribute to the world of science by revealing the traces of Turkish culture that have been transferred from generation to generation for centuries, along with the birth, wedding and death traditions of the region.

Keywords: Birth, Death, Domanic, Folklore, Oral history, Wedding

Extended Abstract

In Domaniç villages, birth is not only a process of giving birth to a baby but also a process in which many traditions and beliefs are kept alive. These traditions are implemented for purposes such as protecting the health of the baby and mother, keeping them away from evil eyes and diseases, and wishing for a good fortune and future.

Before birth, attention is paid to the nutrition and mental state of the pregnant woman. Various rituals

¹Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Jandarma Astsubay Meslek Yüksekokulu, Ankara, Türkiye, gokhankartal43@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4902-281X

Received: 29 March 2024, Accepted: 30 April 2024, Online: 30 April 2024

Cite as: Kartal G. (2024). Domaniç köylerinde doğum, düğün ve ölüm gelenekleri. *Universal Journal of History and Culture*, 6(1), 41-65.

<https://doi.org/10.52613/ujhc.1461418>

are performed to make it easier during birth for both the mother and the baby. After birth, special attention is given to the recovery and strengthening of the mother and the baby.

The baby's umbilical cord is stored in a special way and wishes are made for the baby's future when choosing a place to bury it. Various rituals are applied to ensure that the baby grows up healthy and happy. These rituals include practices such as fortying, half-fortying, wearing evil eye beads, reciting prayers and using various talismans.

Birth traditions in Domaniç villages are more than just traditions, they are an important element that reflects the cultural values and beliefs of the society. These traditions are maintained by being passed down from generation to generation and contribute to the preservation of Domaniç's cultural heritage.

Weddings in Domaniç villages are held with traditions that have been going on since the past and have been passed down from generation to generation. These traditions cover a period starting from before the marriage until the wedding day and beyond.

Before marriage, spouse selection is made through an arranged marriage. There are three wedding receptions and food and gifts are brought to the girl's house. Promise and engagement ceremonies are held. One week before the wedding, the village people are invited to the wedding with the tradition of "reciting for the wedding". The bride and groom's henna night is held separately. Before the wedding, food and financial aid are collected from the villagers by "drum collection". In the "hoop selling" tradition, the bride's best man sells the writing to the bride. With "Tahala Gelme", the women and men of the village come to the boy's house and have fun.

In the afternoon, the groom and his entourage go to pick up the bride with the "bride pick-up" ceremony. The bridal reception ceremony takes place with traditional folk songs and games. When the bride arrives at the boy's house, her face is uncovered and gold is worn as a "face dressing". In the evening, the groom's entry into the house is celebrated with the "bridegroom release" or "bridegroom dressing".

After the wedding, the tradition of "bridal bathing" is experienced with the drum beat in the morning. The bride plays and sprinkles wheat. The groom and bride go to the house of close relatives to kiss hands. "Girl's side" and "boy's side" and the families of the girl's and boy's side have a feast in their homes.

In Domaniç villages, wedding traditions are not seen only as entertainment or celebration. These traditions serve important functions such as ensuring unity and solidarity in society, strengthening family ties and keeping cultural values alive.

In Domaniç villages, death is an event full of special rituals and beliefs. The corpse is kept in a cool room, washed and money is distributed to the mosque and the Quran School for atonement. During the funeral ceremony, certain traditions are followed and the burial process is completed. On the seventh, forty-second and fifty-second days, various prayers and surahs are recited and mourned. The spouse of the deceased breaks a jug or jar on the grave, and copper pots and pans are given as a gift of inspiration from the imam. These traditions reflect beliefs that the soul will find peace while mourning death.

As a result, traditions and beliefs regarding birth, wedding and death in Domaniç villages have socio-cultural importance beyond just rituals. These traditions reflect the identity and values of the society, strengthen family and community ties, and contribute to the preservation of cultural heritage by being transferred from generation to generation. Domaniç's traditional lifestyle and belief system continue to play an important role in preserving the cultural richness of Anatolia.

1. Giriş

Kütahya'nın bir ilçesi olan Domaniç, çevresi dağ ve yaylalarla kaplı olup, yazları serin ormanlarıyla günümüzde bölge halkının rağbet gösterdiği küçük bir ilçedir. Eski ismi "Hisarköy" olup, çeşitli kaynaklarda "Tomalıç" şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

Domaniç, tarih boyunca birçok yerleşime ev sahipliği yapmıştır. Tarihi bulgular ilk yerleşimin Tunç Çağı'na kadar uzandığını göstermektedir. Fakat bölge için arkeolojik çalışmaların yetersizliği, Domaniç'in antik dönemine dair birçok bilginin gün yüzüne çıkmasına engel teşkil etmektedir. Bölgede Roma ve Bizans köyleri bulunmakla birlikte Karakeçili Yörüklerinden evvel bölgedeki Türkmen boy ve aşiretlerin bölgeye yerleşimleriyle ilgili bilgi bulunmamaktadır (Dinçel, 2021, s.94). Kayı Boyu, Alaeddin Keykubat zamanında (1220-1237) Ankara'nın batısındaki Karacadağ bölgesine yerleşmiş, daha sonra Ertuğrul Gazi önderliğinde 400 çadırla Domaniç, Söğüt, Pazarcık ve Bozüyük arasındaki bölgeye yerleşmişlerdir. Kayı boyunun bölgeye yerleşmesiyle Söğüt merkez kabul göerek "kışlak", Domaniç ise "yaylak" olarak Kayı boyunun yurdu haline gelmiştir.

Bu anlamda Osmanlı'nın ilk kurulduğu bölge olması hasebiyle "Osmanlı'nın beşiği" olarak adlandırılan Domaniç'te geçmişten bugüne dek bölge halkının günlük yaşamda uyguladıkları birçok gelenek ve ritüelde, eski Türk kültürünün izlerini görmek mümkün olmuştur. Türk toplumunun Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya kuşaktan kuşağa taşıdığı sözlü kültür öğelerinin izlerini bugün Anadolu'nun bazı bölgelerinde doğum, düğün, ölüm törenleri gibi ritüellerde daha yoğun bir şekilde görmekteyiz.

Türklere ait eski yazılı kaynaklardan da anlaşılacağı üzere, törenler, kutlamalar ve bunlara bağlı ritüeller Türk kültürünün bir parçası olarak tarih boyunca düzenlenmiş olup, dini ve coğrafi etkenlerle değişikliğe uğrayarak günümüze ulaşmıştır (Kızıldağ, 2018, s.101). Bunu şüphesiz Türklerin kendilerine has medeniyet inşa ederken gelenek ve göreneklerine bağlı olmasına ve nesillere aktarmasına borçluyuz. Eski Türk inancında kabul gören birçok ritüelin Türklerin Müslüman olmasından sonra İslam inancıyla harmanlandığını bu törenlerde görebiliriz. Örneğin ritüeller yerine getirilerken Kur'an'ı Kerim'den çeşitli sureler okunması bunun bir göstergesidir.

Bu gibi toplumun maddi ve manevi kültürüne dair unsurları inceleyen bilim dalı olan Halkbilim/Folklor, kültürel zenginliği belgeyerek gelecek kuşaklara aktarmanın yanı sıra, bölgenin toplumsal yapısını anlamaya da olanak sağlamaktadır. Bu anlamda halk kültürünün adeta "atardamarlarını yakalayarak" (Örnek, 2022, s.22) toplumların kimliğini gözler önüne sermektedir. Günümüz dünyasında kaybolan gelenek ve göreneklerin boyutu dikkate alındığında bu kültür özelliklerinin bölgede yaşayan tanıklardan aktarılması büyük önem arz etmektedir. Bu konuda bilimsel bir yöntem olarak sözlü tarih çalışmaları, Türk halkbilim/folklor çalışmalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Sözlü tarih çalışmaları, yeni bir yöntem gibi görülse de dünya tarih yazıcılığında ilk kabul edilen Herodot, sözlü kaynakların kullanılmasına özen göstermiş, İslam geleneğinde de hadis çalışmalarında nakli aktarmalar ön plana çıkmıştır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006, s.6). Bu yöntem, resmi tarihi kaynakların eksik veya yanıltıcı olabileceği durumlarda, alternatif bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca bir toplumun veya bireylerin belleğinde saklı kalan bilgileri yakalamak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla gerçekleştirilir. Sözlü tarih, kaynağını kişisel anılardan almaktadır. Bölge halkının yaşamında normal ve sıradan görülen bu kişisel anılar, araştırmacılar için sonraki kuşaklara bırakacakları önemli bir miras olmakla birlikte tarihçiler için dayandıkları ilmî belgeleri tamamlayıcı ve alternatif bir tarih oluşturabilir (Counce, 2011, s.8). Bu kişisel anılar ortak bir değerler bütünü oluşturarak toplumların kültürel hafızalarında yer bulmaktadır. Kültürel hafızanın devamı için yazılı bir kaydın olmadığı durumda bazı koşulların yerine getirilmesi gerekir. Bunlar kaydetme, çağırma ve iletme ya da toplumsal katılımdır (Assmann, 2015, s.65). Hikayeler, şarkılar, atasözleri, deyimler ve maddi kültür unsurları gibi somut ve soyut öğeler, kültürel bilginin taşınmaz kayıtlarını oluşturur. Anılar veya çeşitli ritüeller aracılığıyla da geçmişle bağ kurularak kültürel değerler hatırlatılır. İletme veya toplumsal katılımın sağlanması, farklı nesiller ve toplum üyeleri arasında bir etkileşimi zorunlu kılar. Bu durum araştırma konumuz içerisinde yer alan doğum, düğün ve ölüm gelenekleri gibi ortak faaliyetler aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bu koşulların yerine getirilmesi kültürel hafızanın gelecek nesillere aktarılması ve korunması için hayati önem taşımaktadır. Kültürel hafıza aynı zamanda bir toplumun kimliğini tanımlaması ve sürdürmesiyle de ilişkilidir. Eski toplumların kimlik oluşturma gibi bir soru veya sorunu bulunmamakla

birlikte onların yaşattıkları değerler ve gelenekler kimliklerini belirlemeye yeterliydi (Güvenç, 1995, s.5). Bu noktada günümüzde geçmişle olan bağın kuvvetlendirilmesi ve toplumun dünyadaki yerinin ve nasıl ayrıldığıının anlaşılması için toplumsal kimliğin oluşturulması büyük önem arz etmektedir.

En temelde toplumsal belleği ve kimliği oluşturan şey ise bireylerin yaşam döngüsü boyunca deneyimlediği geçiş dönemleridir. Bireylerin hayatlarında üç ana geçiş dönemi bulunmaktadır. Bunlar "Doğum, Düğün ve Ölüm" dönemleridir. Bu dönemlerde amaç, bireyin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlardan korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre birey bu "geçiş"lerde korumasız ve zararlı tesirlere açık olmaktadır (Örnek, 2022, 183). Dolayısıyla bu geçiş dönemlere bağlı olarak toplumlarda çeşitli ritüeller ve uygulamalar ön plana çıkmaktadır.

Doğum, anne ve baba için önemli bir değişim ve geçiş dönemidir. Aile için soyun devamını sağlamak ve toplumda ailenin otoritesini kuvvetlendirmek ve saygınlığını arttırmak gibi birçok sebepten önemli görülmektedir. Bu bağlamda şekillenen gelenekler bu önemli dönüm noktasını kutlamak ve korunmasız olarak dünyaya gelen bebeği nazardan ve kötü ruhların zararlı tesirlerinden korumak, bebeğin sağlığını ve ömrünün bereketini arttırmak gibi anlamlar taşımaktadır.

Gebelik sürecinde bebeğin cinsiyetle ilgili tahminlerin ve öngörülerin yapılmaya çalışılması da çeşitli uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bu uygulamalar büyük çoğunlukla büyüsel düşüncenin benzetme ilkesinden kaynaklanmakta olup kadının uğradığı geçici değişimlerle karın bölgesinin aldığı kalıp benzetmelerini içermektedir (Örnek, 2015, 26).

Kadının gebeliği sürecinde ve doğumundan sonra kadını ve bebeği çevresel etkenlerden, kötü ruhlardan korumak için birtakım ritüeller uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra doğumdan sonra bebekte görülen rahatsızlıklar veya hastalıkların şifası için de çeşitli uygulamalar yapıldığı görülmektedir. Bölgede tecrübesine güvenilen tılsımlı kadın figürleri bulunmaktaydı. Bu kadınlar eski Türk kültüründe toplumsal yapı içerisinde önemli bir yeri bulunan şaman kadın izlerini taşımaktaydı (Bayat, 2006, s.55). Bu ritüel ve gelenekler bölgenin toplumsal yapısı, örf ve adetlerine göre çeşitlilik göstermektedir.

Geçiş dönemlerinden biri olan evlilik, birçok toplumda önemli bir sosyal ve kültürel kurumdur. Halkbilim açısından bakıldığında, evliliğin sadece iki insanın bir araya gelmesi değil, aynı zamanda aileleri ve toplulukları birleştiren bir ritüel ve semboller sistemi olduğu görülmektedir. Sadece iki insanın bir araya gelmesi değil, aynı zamanda toplumu birleştiren ve kültürel değerleri aktaran önemli bir sosyal kurumdur. Evlilik için yapılan düğünler, oğlan ve kız ailesinin yanı sıra komşu ve akrabaların da (yemeklerin

hazırlanması, bakır çalınması, gelin ve damadın sağdıçlığının yapılması gibi) dahil olduğu günler boyu süren birtakım organizasyon işleri ve kutlamaları içerisinde barındırırdı. Bu düğünlerde Türk toplumunda düğün gelenekleri, bölgenin toplumsal yapısına göre farklılıklar göstermekteydi. Örneğin, köylerde kız isteme adeti kasaba ve şehirlere nazaran daha demokratik bir düzene bağlıydı. Çünkü genellikle köy kızları kasaba ve şehir kızlarına göre daha serbest yaşam sürmekteydi. Oğlan veya analar genç kızları tarlada, pınar başında, harmanda görebilmekteydi (Ataman, 1992, 12).

Geçiş dönemlerinden bir diğeri olan ölüm, sadece biyolojik bir sonun ötesinde, kültürel ve inançsal boyutları olan bir kavramdır. Birçok kültürde yaşamın doğal bir sonu olarak kabul edilirken, aynı zamanda yeni bir başlangıç ve ölüm sonrası öte dünya ile bağlantı kurma imkânı olarak görülmektedir. Ölüm, sadece bir inanç ve gelenekler bütünü olarak değil, toplumsal bir olgu olarak da değerlendirilir. Halkbilim araştırmaları, ölümlle ilgili inançların ve geleneklerin, insanların ölümü anlamlandırma ve bu durumla başa çıkma yollarını da ortaya koymaktadır. Bu inanç ve gelenekler, ölümün yarattığı kaygı ve üzüntüyü hafifletmeye veya yas sürecinin daha sağlıklı bir şekilde atlatılmasına yardımcı olabilmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma, Domaniç'te doğum, düğün ve ölüm gibi önemli yaşam dönüm noktalarına dair gelenekleri inceleyerek, bu geleneklerin Türk kültüründen taşıdığı izleri ortaya çıkarmayı ve bu sayede Domaniç kültürüne dair bilgi derlemeyi, analiz etmeyi ve belgelemeyi amaçlamaktadır. Amaç doğrultusunda araştırmanın yöntemi sözlü tarih yöntemidir. Bir tarih yazımı yaklaşımı olarak ortaya çıkan bu yöntem, tarihi aydınlatmak maksadıyla tarihi deneyimlemiş olan insanların kendi sözlerine yer veren bir yöntemdir (Thompson, 2000, s.3).

Araştırma alanı, Kütahya ilinin Domaniç ilçesine bağlı bulunan 7 köyden oluşmaktadır. Araştırmaya katılanlar, bu köylerde yaşayan ve araştırma kapsamımızı oluşturan doğum, düğün ve ölüm gelenekleri hakkında tecrübeli ve bilgili kişilerden seçilmiş olup, toplamda 21 kişiyle sözlü tarih çalışması gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakatlar kullanılmıştır. Mülakatlar, biri çalışmanın yazarı olmak üzere iki araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda, doğum, düğün ve ölüm gelenekleri ile ilgili önceden belirlenmiş bir soru listesi kullanılmıştır. Katılımcılara, bu sorulara ek olarak konu kapsamına giren gelenekler özelinde bildikleri her şeyi anlatmaları için teşvik edilmiştir.

Mülakatlar, ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş olup daha sonra transkribe edilmiştir. Transkriptler, analiz

için araştırmacı tarafından ilgili gelenek kapsamında ayrı ayrı kodlanmıştır. Bu çalışmada katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamı açıklanmış olup araştırmanın etik ilkelerine uygun şekilde gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir.

3. Domaniç Köylerinde Doğum, Düğün ve Ölüm Gelenekleri

3.1 Domaniç Köylerinde Doğum Gelenekleri

Domaniç köylerinde gebelikten doğum sonrası kırklama ritüeline kadar uzanan, doğum ve bebekle ilgili birçok gelenek bulunmaktadır. Domaniç köylerinde doğum ve bebekle ilgili gelenekler Eski Türk inancının izlerini taşımakla birlikte İslam dininin etkisiyle bölgenin kültürel mirasından da etkilenmiştir. Bu gelenekler, bebek ve annenin sağlığını korumak, kötü ruhlardan korumak ve bebeğin şanslı ve sağlıklı bir şekilde büyümesini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Bu bölümde, Domaniç köylerinde doğum ve doğum sonrası bebeğin korunması amacıyla uygulanan bazı önemli gelenekleri inceleyeceğiz.

Domaniç köylerinde kadının gebe olduğu anlaşılınca her iki tarafın ailesi tarafından bebek için “*yorgan, peşkir, kundak, kazak, bağırdağ*” dikilirdi. Doğum öncesinde gebe kadın adet üzerine adak hayvanı yemez ve cenazeye bakmazdı. Gebe kadının haberi olmadan sünger türü oturacak eşyaların altına makas konularak doğacak bebeğin cinsiyeti belirlenmeye çalışılırdı.

Gebe kadının aşerme zamanı “*ekşi yerse kız, tatlı yerse oğlandır*” inancı vardı. Hamile kadın “gül ve ciğer” gibi kıvılcık renkteki eşyalara elle dokunursa doğan çocukta bu eşyalara benzer bir leke olacağı inancı bulunmaktaydı. Ayrıca gebe kadın bu sebeple kadın eline ve saçına kına yakmazdı (Fatma Kılıç, “Karaköy”, 25 Nisan 2016).

Doğum zamanı geldiğinde köyde bulunan tecrübeli ihtiyar kadınlar yaptırırdı. Doğum sırasında gebe kız, saçını ağzına alır ve çiğnerdi. Böylelikle çocuğun, anne karnında ters döneceğine inanılırdı (Cevriye Demirkol, “Çukurca Köyü”, 31 Ocak 2016).

Ayrıca doğum sırasında ateşte kızdırılmış saban demirinin üzerine su dökülürdü. Böylelikle doğum yapan kadının acılarının azalacağına inanılırdı (Hanife İlik, “Durabey Köyü”, 23 Mayıs 2016).

Bebek dünyaya gelince su, şeker ve undan bir tür bulamaç yapılarak doğum yapan kadına yedirilirdi. Buna “*pevleze*” adı verilirdi. Şifa ve kuvvet vermesi için ise şerbet, hoşaf suyu ve kuşburnu kaynatılıp içirilirdi (C. Demirkol, “Çukurca Köyü”).

Ayva danası (civan perçemi) ve çörek otu karıştırılarak bir beze sarılır ve bebeğin göbeğine konulurdu. Böylelikle ağrısı dindirilir ve göbeğin düşmesi sağlanırdı (Fatma Karaduman, “Muratlı Köyü”, 17 Nisan 2016). Bazı köylerde bebek doğduktan sonra göbek bağının düşmesi için bebeğin karnına yağ ve tarhana lapası sürülürdü (Gülebe Birol, “Saruhanlar Köyü”, 1 Mayıs 2016). Veyahut göbek bağının düşürülmesi için çörek otu, kara katran, soğan, akbaş otunun kaynatılması sonucu karışımın bir beze sarılarak bebeğin karnına konulmasıyla gerçekleştirilirdi (İlik, “Durabey Köyü”).

Anadolu'nun pek çok yerinde olan göbek bağının çeşitli yerlere gömülmesi geleneği Domanıç köylerinde de bulunmaktaydı. Bebeğin büyüyünce dindar olması için cami avlusuna gömülmesi, tahsilli biri olması için okul bahçesine gömülmesi (İlik, “Durabey Köyü”), çoban olması için hayvan damlarına atılması (C. Demirkol, “Çukurca Köyü”) gibi gelenekler bulunmaktadır. Eğer bebeğin göbek bağı gömülmeyip sokağa atılırsa büyüdüğünde evine, işine bağlı olmayan kötü huylu biri olacağına inanılırdı (Hacer Yıldırım, “Karaköy”, 25 Nisan 2016).

Çocuk üç günlük olunca vücudunun her tarafı tuzlanır, tuzlanmayan bebeğin ileride çok kokacağı söylenirdi (Karaduman, “Muratlı Köyü”).

Doğum yapan kadın kırklı kadın ile kötü ruhların uğraşacağına dair inançlar bulunmaktaydı. (doğum üzerinden kırk gün geçmemiş) iken yalnız bırakılmaz, başucunda kötü ruhların musallat olmasına karşın süpürge ve bıçak bulundurulurdu (Yıldırım, “Karaköy”).

Bebek yalış(şası) olmasın diye gözleri ışıktan korunur, sarılık olmasın diye ise yüzüne sarı yazma örtülürdü (Kılıç, “Karaköy”).

Bebeğin doğumunun yirminci gününe gelindiğinde “yarı kırklama” adı verilen bir ritüel yapılırdı. Bunun için kırk kere dua okuyup “*kırk suyu*” hazırlanırdı. Çeşmeye kadar bu su, evin önlerine ve sokağa serpilerek yürünürdü (Karaduman, “Muratlı Köyü”). Çakıl taşları toplanarak bebeğin yıkanacağı kaba konulurdu. Sonra bu taşlar da cami veya okulun olduğu yerlere bırakılırdı (Kılıç, “Karaköy”). Eğer kırklama için taş toplanılmazsa, bir peşkire kırk adet delik açılır ve altına kazan konulur. Peşkire dökülen su bu kırk delikten kazana akardı. Bu ritüel sırasında bebek kırk kaşık suyla yıkanırdu. (C. Demirkol, “Çukurca”).

Doğum yapan kadının kırk gün boyunca evden çıkmaması uygun görülürdü. Ancak kadınların tarla ve bahçelerde bir sorumluluğu olduğu için kadınlar çıkmak zorunda kalabilir, eğer o sırada doğum yapan iki kadın dışarıda karşılaşırsa “*kırklı kadınlar el öpüşüversin*” denilirdi. Bunun için iki kırklı kadın, birbirlerinin elini öperlerdi (Ferdane Seyhan, “Saruhanlar Köyü”, 1 Mayıs 2016).

Bebeğin doğumunun kırkıncı gününe gelindiğinde ise “kırklama” ritüeli için caminin avlusundan kırk adet taş toplanırdı. Bebek yarı kırklamada olduğu gibi yıkanır ve suyu bir kaptan diğer kaba aktarılırken kevgirden geçirilirdi. Bebek o su ile yeniden yıkanır, suyun bir kısmı ise yatağına ve elbiselerine serpiştirilirdi (Saliha Ural, “Çamlıca Köyü, 25 Nisan 2016).

Sonradan eğer bebeğin gelişiminde sıkıntılar olursa “*bu bebeğe kırk basmış*” denilir ve tekrardan kırklanırdı. Bu adet için bebek, bölgede bilinen bilgisine, tecrübesine güvenilen bazı ihtiyar (tılsımlı) kadınlara götürülürdü. Çeşitli ritüellerle bu kadın kara sabanı iki ucundan iple bağlar ve arasına torba koyup bebeği torbaya yatırırdu. Dualar ve deyişler söyledikten sonra bebek yıkanırdu. Yıkanan su ayak basılmayan bir yere dökülürdü. Bu ritüele “*kırk ayırma*” denirdi. Bir diğer ritüel, kırk ayıran ihtiyar kadın yedi çeşmeden su doldurur, suyu ısıtıp içine kül dökerdi. Bebeği bu suyla yıkadıktan sonra külleri elek yardımıyla sudan ayırır ve anneye külü vererek, ertesi günü küle bakmasını söylerdi. Böylelikle işlem tamamlanırdı (İlik, “Durabey Köyü”).

Kırkıncı günü tamamlayan anne, bebeği ile birlikte akrabalara ve komşulara ziyarete giderdi. Buna “*kırk uçurma*” adı verilirdi. Gidilen evlerde bebeğin “*bahtı ak olsun*” niyetiyle ağzına bir miktar un ve yumurta verilirdi (Hanife Tanrıverdi, “Çukurca Köyü”, 31 Ocak 2016). Bebeğin yüzüne “*nazar değmesin*” diyerek kötü ruhlardan korunması için kömür karası çalınırdı (Yıldırım, “Karaköy”).

Domanıç köylerinde bebeğin rahatsızlıkları veya hastalıkları için de çeşitli ritüeller bulunmaktaydı. Çukurca Köyü’nde bebekte sarılık hastalığı olduğu zaman, köydeki tılsımlı kadına götürülürdü. Kadın, bir eline bıçak alır, diğer eline tavuk tüyü alırdı. Üç defa “*kesiyom, kesiyom, kesiyom, sarılık kesiyom*” der, bu sırada dualar okuyup bebeğin alnına bıçakla çizik atardı. Bu işlem yapıldıktan sonra eve gidesiye kadar arkaya bakılmazdı. Bebeğin üzerine sarı bir tülbent örtülürdü.

Konuşamayan çocuklar için yine tılsımlı kadına götürülürdü. Kadın çeşitli duaları okuduktan sonra çocuğun dilinin altına bıçakla kesik atardı. Sakat doğan veya bir sorun olduğu düşünülen çocuklar için ise “*yarım*” tabiri kullanılırdı. Bu çocuklar, bölgede bulunan Selim Dede¹ adındaki yatıra götürülürdü. Yatır civarında bulunan ardıç ağaçlarından birinin gövdesi yarılr, gövdeye taş konulup, çocuklar buradan üç defa geçirilirdi. Daha sonra gövdesi yarılan ağaç, iplerle bağlanırdı. Eğer ağaç birleşirse, çocuk iyileşiyor denilirdi.

Yine bu türbenin kerametleriyle ilgili şu hikâyeden bahsedilmektedir: Vakti zamanında civar köylerin birinde bir kadının doğan çocukları, yaşını doldurmadan ölmüş. Kadıncağız buna çare ararken Çukurca

¹ Selim Dede ,1320-1400 yılları arasında yaşamış, Hoca Ahmet Yesevi Tarikatı’nın Karaca Ahmet koluna mensup bir “Horasan Ereni”dir. Anadolu’nun Müslümanlaşması ve İslamiyet’in yayılması için çalışmıştır. Kendisi o yörede yaşamış, vasiyeti üzerine ölümünden sonra buraya defnedilmiştir.

Resim 1

Selim Dede Türbe Mevkiinde Yarılmış ve Kapanmış Bir Ardıç Ağacı

Fotoğraf: Gökhan Kartal

Köyü’nde bulunan Selim Dede adındaki yatırı işitmiş. Demişler ki, “*o köyden birini bulup yardımını iste, bir tane de kurban götürüp yatırın önünde kesersen doğan çocukların yaşayacak*”. Kadın, köyden yardım etmesi için bir kişi bulup kurbanı götürmüş ve orada kesmiş. Sonra türbenin içine girip, kabrin üstünde bulunan yazmaların arasında bir böcek bulmuş. Köyden getirdiği refakatçi, kadına bu böceği yutmasını söylemiş. Kadın böcekle birlikte orada bulunduğu bir kelebeği yutmuş. Aradan bir yıl sonra kadının bir oğlu olmuş. Oğlanın bir omzunda böcek, diğer omzunda kelebek belirmiş (C. Demirkol, “Çukurca Köyü”).

Benzer şekilde Domaniç’in Çarşamba Köyü’nde bulunan ”Delik Çam” adı verilen yere gidilerek bebek burada bulunan çam ağacının içinden geçirilir. Böylelikle bebeğin iyileşeceğine inanılırdı.

Eğer çocuk konuşamıyorsa, Domaniç’in Güney Köyü’nde bulunan bir kadına götürülürdü. Kadın, çocuğun dilinin altına bıçakla bir çizik atar. Böylelikle de çocuğun dilinin çözüleceğine ve konuşacağına inanılırdı.

Köpek ısırın veya rüyasında köpek ısırıldığını gören çocuklar, Saruhanlar Köyü'nde bulunan Ahmet Dede Türbesine götürülüp etrafında dualar ederek yürürlerdi (Fatma Yalçın, “Saruhanlar Köyü”, 1 Mayıs 2016).

Bazı köylerde bebekte bir sıkıntı olduğu düşünülürse, bebeği dualarla caminin etrafında yedi kere dolaştırırlardı. Ardından bir yol çatına kazan konulur, altına yakacak bir şeyler konulur fakat yakılmazdı. Çocuk kazanın içine konulur ve böylelikle bebeğe musallat olan kötü ruh ve cinlerden kurtulurdu. Buna “*aydeş (aydaş) aşısı*” adı verilirdi (Kılıç, “Karaköy”).

Domanıç köylerinde gebelikten doğum sonrası kırklama ritüeline kadar uzanan birçok gelenek bulunmaktadır. Bu gelenekler, bebek ve annenin sağlığını korumak, kötü ruhlardan korumak ve bebeğin şanslı ve sağlıklı bir şekilde büyümesini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Gebe kadının adak hayvanı yememesi ve cenazeye bakmaması gibi inanışlar Anadolu'nun pek çok yerinde görülmektedir. Bu geleneklerin temel amacı bebeği kötülüklerden korumak ve sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmektir. Bebeğin cinsiyetinin tahmini için de çeşitli ritüeller uygulanmaktadır. Örneğin Domanıç köylerinde gebe kadının oturacağı yere makas konulması gibi ritüellerin Mersin ve bölgesinde de uygulandığı görülmektedir (Işık, vd. 2010, s.68). Gebe kadının kızıl renkteki eşyalara dokunması sonucu bebekte kızıl renkte lekelerin oluşacağına yorulmuştur. Muhtemelen doğum sonrası bebekte çeşitli alerjen etkilerle çıkan benek veya lekelerin rengi ve dokunduğu eşyalara benzerliği, böyle bir sebep düşünülmesine yol açmaktadır. Doğum sırasında kadının acılarını hafifletmek için kızgın saban demiri üzerine su dökülerek çıkan ses ve buharla kadının odağının algısının hafiflemesi amaçlanmıştır.

Doğum sonrası bebeğin göbek bağının gömülmesi ritüeli Anadolu'nun hemen hemen her yerinde benzer bir şekilde bulunan bir gelenek olmuştur. Türk mitolojisinde bazı sayıların kutsallığı bilinmektedir. Bu sayılardan biri eski Türk inancından günümüze pek çok deyiş, atasözü, deyimler ve çeşitli ritüellerle hâlâ önem atfedilen “40” sayısıdır. Oğuz Destanı'nda ağacın dibinde 40 arşın boyunda birinin yatması (Ögel, 1995, s.22), Dede Korkut'un 40 yiğit vurgusu (Ögel, 1995, s.26), Yusuf Has Hacib'in gençliğin bittiği yaş olarak 40'ı göstermesi (Arat, 2008, s.147), bu sayının Türklerdeki yeri hakkında önemli örneklerdendir. Domanıç köylerinde bebeğin yarı kırklanması, tam kırklanması gibi gelenekler de bebek ritüelleri içerisinde bölgedeki inanışlardan biri olmuştur. Türk mitolojisinde lohusa kadınları rahatsız eden “albastı” veya “alkarası” adında çeşitli kötü ruhların olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden lohusa kadının kırk gün boyunca yalnız kalmayarak kendine dikkat etmesi beklenir (Şener, 1997, s.48).

Bebeklerin hastalıkları için çeşitli yatır ve türbeleri ziyaret etme geleneğine de Domanıç köylerinde rastlanmaktadır. Bölgede Selim Dede ve Ahmet Dede Türbeleri hastalıklara şifa için sıklıkla ziyaret edilen

türbelerdir.

3.2 Domanıç Köylerinde Düğün Gelenekleri

Düğün, bir toplumda en önemli sosyal olaylardan biridir. Bu nedenle, her toplumda düğünle ilgili birçok gelenek ve inanç bulunmaktadır. Bölgeden bölgeye ve hatta köyden köye değişiklik gösterebilen bu gelenekler, yüzyıllar boyunca yeni kuşaklara aktarılmıştır. Domanıç köylerinde de düğün geleneklerinin kendine has birçok uygulamalarıyla oldukça zengin bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Domanıç köylerinde düğünler, genellikle kış aylarında yapılmaktadır. Çünkü yazın köy ahalisinin tarla, bahçe, harman vb. işleri olduğu için kış ayları köylünün dinlendiği ve düğün için tercih edildiği dönem olmuştur. Bu bölümde Domanıç köylerinde evlilik sürecinde çeşitli ritüellerin yer aldığı düğün geleneklerini inceleyeceğiz.

Domanıç köylerinde evlilikler görücü usulüyle yapılırdı. Ancak bu konuda katı kurallar yoktu. Evlilik yolunda ilk olarak taraflar ailelere duyurma işini köydeki eş, dost veya akrabalar yoluyla yaparlardı. Kız evine haber yollanacağı zaman akrabalarından bir tane kadın gönderilir ve niyeti anlatırdı. Kız evi, eve gelen bu kadınla kararlarını oğlan evine bildirirdi. İlk kız istemeye oğlanın birinci derece yakınlarından iki veya üç kişiyle gidilirdi (C. Demirkol, “Çukurca Köyü”).

Domanıç köylerinde dünürlüğe üç kez gidilmekteydi. Eğer tereddütler varsa dünürlüğe üç veya dört defa daha gidilirdi (İlik, “Durabey Köyü”). Akraba ve eş dostlar genellikle köyde ve hatta aynı mahallede ikamet ettikleri için bu durum günümüzdeki gibi büyük zahmetler doğurmamaktaydı.

İlk dünürlüğe gidişte oğlan tarafı hediye olarak kız tarafına torba götürürdü. Bu torbanın içine fasulye, nohut, ekme, çay, şeker ve evde bulunan diğer yiyeceklerden konulurdu. Kız tarafı verimkâr olmazsa torbayı ertesi gün geri gönderir, eğer kız istekli olurlarsa “*aramızda düşünelim, büyüklerimize soralım*” derlerdi.

Cumartesi veya pazar akşamı da ikinci kez dünürlüğe gidilirdi. Kız tarafı dünürlüğe gelen oğlan tarafına ziyafet verirdi. Oğlan tarafı bahsi geçen torbadan tekrar getirir ve aynı yiyecekler konulurdu. Kız tarafı kabul ederse “*hayırlısı olsun*” diyerek onay verdiğini karşı tarafa bildirirdi.

Üçüncü gün dünürlüğe belirli bir gün olmamakla birlikte genellikle bir hafta sonra gidilirdi. Bu aşamada oğlan tarafından daha kalabalık akraba grubu dünürlüğe iştirak ederdi. Oğlan tarafının büyüklerine kız tarafından mendil verilerek bu mendilin içerisine para konulurdu.

Üç kez dünürlüğe gidilmesinden sonra aileler söz ve nişan için hazırlıklara başlardı. Bu hazırlıklar kapsamında tüm malzemeler oğlan evinden getirilmek şartıyla 20-25 tepsi tirit yapılırdı. Buna “*vala*

koymak” adı verilirdi. Aynı gün gelin kıza düğünde takılacak takılar getirilirdi. Takı olarak yüzük, gümüş para ve mavi boncuk takılırdı (Hatice Korkmaz, “Çukurca”, 31 Ocak 2016).

Kız tarafı o gün oğlan tarafı için mayasız hamurdan ekmek ve tereyağı hazırlardı. Bu adete “*bohça gömme*” denirdi. Üçüncü gün oğlan tarafına ”söz mendili” verilirdi. Bunun yanı sıra heybe hazırlanarak içine fındık, ceviz, iğde, armut kurusu gibi meyveler konularak oğlan tarafına hediye verilirdi (Karaduman, “Muratlı Köyü”). Oğlan tarafı gelin kıza imkânlar dâhilinde altın, “*gök boncuklu ikilik*” denilen gümüşten yapılan kolye takar ve kıyafet dikerdi. Yavuklu olan erkeğin boynuna mendil, kese, pullu yağlık, burgulu yeşil ve pembe gırap (yazma) takılarak yavuklusunu olduğu belli edilirdi (Biol, “Saruhanlar Köyü”).

Düğünden bir hafta önce düğün evinden iki genç kadın orta dilim yapılmış ekmekleri kalbur koyarak üstüne de örtü örterek köye dağıtırlardı. Birisi köyün aşağı mahallesine, diğeri yukarı mahalleye dağıtırdı. Dağıtılan bu ekmek dilimleri düğüne davet anlamı taşımaktadır. Buna “*düğüne okumak*” denirdi (Cemal Gündoğdu, “Karaköy”, 14 Mart 2016).

Düğüne bir hafta kala “*ana kınası*” yapılırdı. Bu kınayı yakmaya oğlan tarafından genellikle elti, yenge, görümce olmak üzere üç veya dört kişi gelirdi. Ana kınasında, oğlan tarafı yazma getirir ve kına yakılırken gelinin eline demir para basılırdı (Şadiye Demirkol, “Çukurca Köyü”, 31 Ocak 2016).

Resim 2

Domaniç/Çukurca Köyü’nde Düğünde Giyilen Yerel Kıyafetler

Fotoğraf: İsmail Kartal

Asıl kına gecesinin tertip edileceği günden bir gün önce düğünde görev alacak akraba ve komşular davet edilerek organizasyon planı yapılır ve düğünde hizmet edecek kişilere “*ayakçılar*” adı verilirdi. Aşçı olarak yaşlı ve tecrübeli kadınlar tercih edilirdi.

Kına günü önceden hazırlanmış “*karakıran*” adı verilen ağaç parçaları öküz veya at arabasıyla getirilerek köyün gençleri tarafından parçalanır düğünde kullanılmaya hazır hale getirirlerdi. Bu geleneğe de “*yarma adeti*” denilirdi (Gündoğdu, “*Karaköy*”).

Kınadan iki veya üç gün önce gelin evinde çeyiz asılarak sergilenirdi. Kına günü sabahı ve gecesi gelinin sağdıçı ve arkadaşları asılan elbiseleri giyerler ve bakır eşliğinde kaşık oyunu oynarlardı. O gün mutlaka gelen misafirlere ziyafet verilirdi. Bu ziyafette genellikle fasulye, nohut, bulgur pilavı, hoşaf, sarımsaklı turşu, keşkek ve yufka yapılırdı.

Kına günü öğlen vaktinde “*Gavıl adamları*” olarak adlandırılan grup, öncelikle kız evine giderler sandık ve heybe getirirlerdi. O gün kız ve oğlanın yatağı oğlan evine getirilir, pazar günü ise kız tarafından para karşılığı olarak yatağı kurmaya gelirlerdi (Tanrıverdi, “*Çukurca*”).

Kına günü yatsı namazından sonra damadın ailesi ve akrabalarından oluşan kadınlar grubu def çalıp türkü söyleyerek kız evine kına yakmaya giderdi.

Gelin süslenirken başına takke, pullu örtme, yazma, çiçek takılırdı. Yüzünü boyamak için ise o dönemin imkânları dâhilinde kök boya al yazmalar ıslatılır ve gelinin yüzüne sürülürdü. Bunu köyde bulunan tecrübeli kadınlar yapardı (İlik, “*Durabey Köyü*”).

Domaniç köylerinde kına gecesinde oğlan tarafının kadınları gelerek yöresel türküler söylerdi. Bu geleneğe “*gelin övme*” adı verilirdi. Gelin övme sırasında yaygın bir şekilde okunan türkünün sözleri şu şekildedir;

“Çam başına çıra koydum yanmadı (anam)

Yanmadı

Ta küçükken öksüz başım görmedi (anam)

Görmedi

Çam dalları, çam dalları,

İradın anam elleri

Anamdan selam getiren

Takınsın gonca gülleri”. (Tanrıverdi, “*Çukurca Köyü*”)

Bu gelin övmenin ardından oğlan tarafı gider ve kız tarafı eğlenceye devam ederdi. Bazı köylerde oğlan tarafından hiç kimse kınaya katılmazdı.

Kına gecesinde oyun olarak “*kaşık oyunu*” oynanırdı. Bu oyunu iki kişi karşılıklı olarak oynar. Çalgı olarak kızıl bakır çalınırdı (Korkmaz, “Çukurca”). Bakır çalınırken şu türküler söylenirdi:

*“Kına kardım altın tasta,
Oğlan evi pek havasta,
Kız evi kara yasta.
Esvap yudum yumak taştta
Gölgelendi ağaçlar
Yedik içtik hey kardeşler
Attı beni yaban ele.
Çam dalını ıralama
Yüreğimi yaralama
Kardeşlerim gelmeyince,
On parmağımı kınalama.
Anam geniş olsun ocağın başı
Babam durmasın gözümüün yaşı
Attın beni yaban ele”*. (Tanrıverdi, “Çukurca”)

*“Kervan geliyor, Kervan geliyor,
Dertlere de derman geliyor.
Kervanın yolları çok güzel,
Kireçten olur aman.
Oğlanın güzeli a güzel,
Tıraştan olur aman”* (F. Yalçın, “Saruhanlar Köyü”).

Kınanın ertesi günü sabah erken saatlerde davul ve zurnacılar çalgı çalarak köyü dolaşır ve düğüncüleri uyandırırđı. Köylüden “basma, yazma, arpa, buğday” toplanırdı. Köylünün maddi durumuna göre keçi, koyun getirenler dahi olurdu. Bu geleneğe “*dürü toplama*” adı verilirdi (H. İlik, “Durabey Köyü”). Dürüde toplanan malzemeler oğlan evine verilir, bir nevi oğlan evinin düğün yükü hafifletilirdi.

Köyden dürü toplanırken davulcular çeşitli deyişler dile getirirdi. Bu deyişlerden bir tanesi şu şekildedir;

“Kara koyunun derisi

Yaktı beni birisi

Bu dürüyü sorarsan

Şaban Ağa'nın² dürüsü”. (Sinem Ay, “Muratlı Köyü”, 15 Mayıs 2016)

Öğlen vaktinde kız evinden genç kızlar gelinin sağdıçı başlarında olarak damat evine giderek “çember satma” âdeti gerçekleştirilirdi. Burada gelinin sağdıçı, damada ve sağdıçına birer yazma satardı (Gündoğdu, “Karaköy”).

Oğlan evine sabahtan öğleye kadar köyün kadınları gelir, akşam da köyün erkekleri gelir. Buna “tahala gelinme” denirdi. Köy kadınları oğlan evine gelirken buğday, arpa gibi tahıl ürünlerinden getirirdi (Ramazan Kocaman, “Muratlı Köyü”, 17 Nisan 2016).

Yatsı namazından sonra köy meydanında erkek eğlencesi yapılırdı. Köyün erkekleri köy meydanına odunları yığar ve yakarlar etrafında davul ve zurna eşliğinde yöresel oyunlar oynarlardı. Bazı köylerde yöresel oyunların yanında, iki kişi eğilerek üzerine örtü örtülür ve deve taklidi yaparlar, çocuklar da devenin arkasından koştururlardı. Buna “deve oyunları” denirdi (Ramazan İlik, “Durabey Köyü”, 23 Mayıs 2016).

Ertesi gün (düğünün 3.günü) oğlan tarafı öğle yemeğini verir ve ikindi namazından sonra ise davul ve zurnayla birlikte kız evine “gelin almaya” gidilirdi.

Çukurca ve Muratlı Köylerinde gelin almaya oğlan tarafı yanlarında ekmek getirerek, kız evinden verilen ekmekle değiştirilirdi. Bu “evlilikleri maya tutsun” niyetiyle yapılan bir gelenektir (Tanrıverdi, “Çukurca Köyü”).

Gelini evden dedeleri veya büyükleri çıkarırdı. Evliliğin bereketli olması için para ve çerez atılır, çocuklara da bahşiş dağıtılırdı. O sırada 10-20 kadar kadından oluşan “gelin alıcısı” adı verilen kadınlar alanda hazır bulunurlardı. Gelin atına bindirildikten sonra gelin alıcısı denilen kadınlar da atlarına binerlerdi. Gelin sağdıçı bir yanda, kayınpederi bir yanda, gelin alıcıları arkada olmak üzere köy etrafında gezdirilirdi. Genellikle cami yanına gelindiğinde de üç kere cami etrafı dolaştırılırdı (Ş. Demirkol).

Muratlı Köyü'nde ise köyün içerisinde bulunan “Garipe Dede” adındaki yatır etrafında üç defa

² Düğün sahibinin ismine göre değişiklik göstermektedir.

dolaştırılırdı (Kocaman, “Muratlı Köyü”). Bazı bölgelere geldiklerinde ise el çırpırlar ve oynarlardı. Buna “*bengi oynama*” denirdi. Ardından gelin, oğlan evine götürülürdü (Ş. Demirkol, “Çukurca Köyü”).

Bazı köylerde gelin çıktığı zaman gelinin önünde on beş yirmi kadar atlı yarış yapardı. Oğlan evine ilk varan atlıya müjdecı olduğu için tavuk hediye edilirdi (Selim Yalçın, “Saruhanlar Köyü”, 1 Mayıs 2016).

Oğlan evine varıldığında gelin, kayınpederi tarafından attan indirileceği sırada üzenginin altına “*gelinin karnı kazan gibi olsun*” niyetiyle kazan konulurdu. Kazanın üzerine ise “*gelin kuzu gibi tatlı huylu olsun*” niyetiyle kuzu postu konulurdu. Gelin kuzu postuna basarak attan indirilirdi. O sırada kayınpeder gelinin getirilmesi şerefine imkânı dahilinde bağışta bulunurdu (C. Demirkol, “Çukurca Köyü”). Evin önünde gelinin yüzü açılarak “*gelin sağır olmasın*” niyetiyle bakır havaları çalınarak kaşık oyunu oynatılırdı. Bakır eşliğinde çoğunlukla şu deyişler söylenirdi:

“*Süpürgenin telleri*

Süpürüyor yerleri

Açıverin pencereyi

Geliversin sevda yelleri” (F. Yalçın, “Saruhanlar Köyü”).

Damat, geline yüzünü açtığı için “*yüz görümlüğü*” olarak altın takardı. O sırada kadınlardan bazıları geline “*ağzı tatlansın diyerek*” şerbet içirirdi. Ardından gelinin eline bir miktar yağ verilirdi. Gelin, evin kapısından girerken “*evlilik yağ gibi aksın zorluk yaşanmasın*” niyetiyle kapının üstüne ve altına yağ sürerdi.

Yatsı namazından sonra “*güvey salma*” veya “*güvey giydirme*” adeti yapılırdı. Damat ve sağdıç başta olmak üzere, diğer davetliler ile birlikte oğlan evine varılır, ardından güvey salmaya gelen davetlilere ziyafet verilirdi. Damat eve girdiğinde, iki yenge uçtan uca ip tutar, damat ipi koparır ve önünde bulunan su tasını devirirdi. Damat, eve girdiğinde bu defa gençler, ihtiyarların şapkalarını tutup havaya atarlardı (Mustafa Demirkol, “Çukurca Köyü”, 31 Ocak 2016). O gece damadın sağdıç evin etrafında haber bekler. Damat, sağdıçına “*gelin konuştu*” der. Sağdıç da tüfekte havaya ateş açıp giderdi (Bircan Kocaman, “Muratlı Köyü”, 17 Nisan 2016).

Bazı köylerde güvey saldıktan ertesi günü gelin, sabah vakti oğlan tarafı akrabalarının evlerine gider ve ocaklarını (ateşlerini) yakardı. Gelin, ocağı yakarken önüne bir süpürge atılır. Eğer gelin, süpürgeyi kaldırıp bir yere koyarsa “*gelin pek akıllı*” denirdi. Eğer süpürgenin üzerinden geçip giderse “*gelin pek fikirsiz*” denirdi (Çiğdem Yavuz, “Muratlı Köyü”, 17 Nisan 2016).

O gün sabahı “*Gelin süzdürme*” denilen gelenek başlar ve öğlene kadar sürerdi. Davulcu eve gelerek gelin ve damadı davul sesiyle çağırırdı. Buna “*sabah davulu*” adı verilir. Sabah davulunda gelin kapının önüne çıkar ellerine evliliğin bereketli olması için buğday verilir ve gelin oynadıkça buğdaylar yere dökülürdü. Buna “*darı serpmeye*” adı verilir. Aynı gün damat ve gelin yakın akrabaların evine el öpmeye çıkarlardı (M. Demirkol, “Çukurca”).

Bazı köylerde evlilikten iki-üç gün sonra “kız ardı” adeti gerçekleşirdi. Buna göre kızın ailesinin evinde yemek ziyafeti verilir, ziyafette damat tarafı ve akrabaları bulunurdu. Birkaç gün sonra ise oğlan evinde aynı usulle “*oğlan ardı*” âdeti gerçekleşirdi (Gündoğdu, “Karaköy”).

Domaniç köylerinde düğün geleneklerinin, oldukça zengin ve renkli bir gelenekler bütünü olduğu görülmektedir. Günlerce süren hazırlık aşamasıyla birlikte tüm etkinlikler, köy halkının aktif katılımıyla gerçekleşmektedir. Bu düğünler birçok ritüel ve sembolik anlamlar taşımaktadır. Örneğin, çeyiz hazırlama geleneği, gelinin aileye olan bağlılığını ve yeni evine olan katkısını simgelemektedir. Kına yakma geleneği ise gelinin bekarlık evresinden evliliğe adım atmasını simgelemektedir. Gelin alma töreni sırasında gelinin önünde atla yarış yapılması geleneği ise geline verilen değeri simgelemesi açısından önemlidir.

Domaniç köylerinde düğün geleneği, geleneksel aile ve topluluk değerlerini yansıtmaktadır. Bu gelenekler, aile fertleri arasındaki sevgiyi, saygıyı ve dayanışmayı pekiştirmeye katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bu gelenekler Domaniç köylerinin kültürel mirasının korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olmaktadır.

3.3 Domaniç Köylerinde Ölüm Gelenekleri

Ölüm, yaşamın doğal bir sonudur ve her toplumda bu olayla başa çıkmak için çeşitli gelenekler ve ritüeller uygulanmaktadır. Domaniç köylerinde ölüm ve cenazeye ilgili gelenekler, ölen kişiye saygı göstermeyi, yas tutmayı ve ruhunun huzura kavuşmasını amaçlamaktadır. Bu gelenekler, toplumun kültürel değerlerini ve inançlarını yansıtmaktadır. Bu bölümde, Domaniç köylerinde ölüm ve cenaze ile ilgili bazı önemli gelenekleri inceleyeceğiz.

Köyden bir kişi öldüğü zaman öncelikle serin bir odada muhafaza edilirdi. Genellikle çoğu akraba köyde bulunduğu için ve ölen kişiyi uzun süre muhafaza etmek zor olduğu için cenaze çok bekletilmezdi.

Ölüm gerçekleşince cenazenin çenesi ve başparmak uçları bağlanır, cenaze kadın ise cenazenin eline ve saçına kına yakılırdı. Sela verildikten sonra evinin önünde yıkanır. Çenesinin altına bir miktar saman serpilirdi.

Vefat eden kişinin çocukları veya yakınları namaz ve oruçlarına kefarete olarak Kur'an Kursu talebelerine, hocalara ve camiye para verirdi. Cenazenin ayak ölçüsünde çinko veya bakır türü kaplar alınır dağıtılır. Bu âdete “*salgın*” adı verilirdi.

Cenaze yıkanırken hapsirilirse, üzerindeki elbiseden bir parça koparılırdı. Cenaze sol omuzda götürülürken gıcırdarsa, bir kişinin daha öleceğinin işareti olarak görülürdü. Veya çok karga sesi olursa da o muhitten cenaze çıkacağına yorulurdu.

Cenazenin defnedilmesinden sonra cenazenin yıkandığı yerdeki serpilmiş samanın üstüne, içi su dolu güğüm bırakılırdı. İnanca göre cenazenin ruhu gelir ve gece o güğümden su içerdi (Hasan Efe, “Karaköy”, 25 Nisan 2016).

Ölünün karnına şişmemesi için bıçak konulur ve seccade ve mendille örtülürdü. Ölüm haberini duyan komşu, eş, dost ve akrabalar evinde hazırladıkları yemekleri cenaze evine getirirdi. Buna “*erene*” adı verilirdi (R. Kocaman, “Muratlı Köyü”).

Ölen kişi evliyse, eşi mezarının üzerine testi veya küp kırardı. Eğer o eş yine evlenirse, yine mezarlığa gelip ölmüş eşinin mezarı üzerine testi veya küp kırardı. Bu kural sadece evli kişiler için geçerlidir (F. Yalçın, “Saruhanlar Köyü”).

Mezar kazma işini ise köyün belirli kişileri üstlenirdi. Eğer yoksa vefat eden kişinin çevresinden iki veya üç kişi yapar ve mezar kazma kişilere belirli bir ücret ödenirdi. Mezar tahtası, vefat eden kişinin ailesinden temin edilir, eğer yoksa komşulardan alınarak bu ihtiyaç giderilirdi. İmama telkin hediyesi olarak bakır kap kacak hediye edilirdi (M. Demirkol, “Çukurca Köyü”).

Defin işlemi yapıldıktan yedi, kırk ve elli ikinci günleri çeşitli dualar ve sureler okunurdu. Yedisinde yufka gözleme yapılarak içine helva konulup havluya sarıp köylülere dağıtılırdı.

Kırk gün sonra ise helva yapıp mevlit okunurdu. Elli iki gün sonra “*burnu düşecek*” denilip köy imamı çağırılır ve Kur'an-ı Kerim okunur, yine imkânlar dâhilinde yemekler hazırlanırdı (Ay, “Muratlı Köyü”).

Domaniç köylerinde incelediğimiz ölüm ve cenaze ile ilgili gelenekler, ölen kişiye saygı göstermeyi, yas tutmayı ve ruhunun huzura kavuşmasını amaçlamaktadır. Bu gelenekler, toplumun kültürel değerlerini ve inançlarını yansıtmaktadır. Ölen bir kişinin çenesinin altına saman serpilmesi aslında buğdayın sembolik anlamı itibarıyla yaşam ve ölüm döngüsünün önemli sembollerinden biri olduğu görülür. Buğday, topraktan çıktığı gibi yeniden toprağa döner. Bu anlamda toprağın sinesiyle ilişkilendirilmektedir (Ersoy, 2000,

s.391). Bu anlamda hasatı yapılmış buğday, yani saman ölümü simgelemektir. Ölen kişinin yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerinde çeşitli geleneklerin uygulanması eski Türk inanışlarıyla ilişkili olarak şekillenmiştir. Özellikle elli ikinci gününden itibaren ölünün el ve burun kemiklerinin düştüğüne ve bunun çok acı verici bir hadise olduğu gerekçesiyle o gün Kuran-ı Kerim okunarak, yemekler dağıtılması ölünün o acıyı hissetmemesini sağlayacağına inanılırdı (Örnek, 1971, s.79).

4. Sonuç

Domaniç köylerinde doğum, düğün ve ölüm gelenekleri, Anadolu'nun diğer bölgelerindeki geleneklerle benzerlik gösterse de bazı özgün ve ilginç gelenekleri de barındırmaktadır. Uygulanan geleneklerde eski Türk inancının izlerini de görmek mümkündür. Bu gelenekler, bölgenin kültürel mirasının ve inançlarının birer göstergesidir. Bu farklılıklar, Domaniç'in kültürel mirasını ve inançlarını yansıtmaktadır ve kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Doğum gelenekleri, hamilelikten doğuma ve doğum sonrası süreçlere kadar geniş bir yelpazede kendini gösteren geleneksel uygulamaları içermektedir. Bu gelenekler, bölgenin tarihî ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Doğum öncesi dönemde, gebe kadınlar için çeşitli adaklar yapılır ve bebek için hazırlıklar başlar. Doğum sırasında, tecrübeli kadınlar tarafından gerçekleştirilen doğumun, bazı inanç ve uygulamalara göre şekillendirilmesine özen gösterilirdi.

Doğum sonrası dönemde, annenin ve bebeğin sağlığına dikkat edilir. Annenin güçlenmesi için besleyici karışımlar hazırlanır ve göbek bağı için çeşitli uygulamalar yapılır. Kırkinci gün önemli bir adım olarak kabul edilir ve o gün, bebeğin kırklama ritüeli yapılır. Bu ritüel, genellikle dua ve dualar eşliğinde gerçekleştirilir ve bebeğin sağlıklı bir şekilde büyümesi dileğiyle yapılır. Annenin ve bebeğin dışarı çıkması ve ziyaretler gerçekleştirilmesi de bu dönemin önemli bir parçasıdır.

Çocuk sağlığıyla ilgili olarak, bebeklerde görülen rahatsızlıklar için çeşitli inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu ritüeller genellikle dualarla ve belirli yerlerde gerçekleştirilir ve çocuğun sağlığına kavuşması amaçlanmaktadır.

Domaniç köylerindeki evlilik geleneği, geleneksel bir yapıya sahiptir ve köy halkı arasındaki sosyal ilişkilerin ve dayanışmanın bir yansımasıdır. Bu süreçte dünlük uygulaması, evlilik öncesindeki aileler arası ilişkilerin önemini vurgular. Evlilik sürecinde yapılan ziyafetler ve hediye alışverişleri, karşılıklı saygının ve anlayışın bir göstergesidir. Nişan ve düğün hazırlıkları, evliliğe giden yolda ailelerin bir araya gelerek ortak kararlar aldığını ve birlikte hareket ettiğini gösterir. Gelin alma sürecindeki gelenekler ise

evlilik töreninin önemli bir parçasıdır ve evlilik birliğinin sağlam temeller üzerine kurulması niyetini yansıtmaktadır.

Ölen bir kişinin cenaze töreni ve defin işlemleri, köy halkı arasındaki dayanışma ve yardımlaşma kültürünü gözler önüne sermektedir. Cenaze evinde yapılan dualar ve verilen yemekler, ölen kişinin yakınlarına ve köylülere destek olma çabasını ifade etmektedir. Ölümün toplumsal hayatta yarattığı etkiler, geleneksel inanç ve uygulamalarla şekillenmektedir. Örneğin, cenazenin taşınması sırasında yaşanan olaylar veya cenaze yıkama sırasında ortaya çıkan inançlar, köy halkının ölümle ilgili duyarlılığını ve inançlarını yansıtmaktadır. Bu adetler, köy halkının sosyal hayattaki rollerini ve aile bağlarını güçlendirmeye yönelik bir işlev görmektedir.

Bu gelenekler, bölgenin kültürel zenginliğini ve insanların doğuma ve bebek bakımına yönelik derin inançlarını yansıtmaktadır. Bu gelenekler, bölgenin tarihî ve sosyal yapısını anlamak için önemli bir kaynak olarak görülebilmektedir.

Kaynaklar

- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek*. A. Tekin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk düğünleri ve evlenme rit'leri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bayat, F. (2006). *Ana hatlarıyla Türk şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bilim ve Sanat Vakfı (2006). *Sözlü tarih araştırmacıları için pratik el kılavuzu*. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı, Türkiye Araştırma Merkezi.
- Counce, S. (2011), *Sözlü tarih ve yerel tarihçi*. B. B. Can, A. Yalçinkaya (Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dinçel, Ö.F. (2021). *Domaniç tarihi*. Bursa: 4renk Yayınevi.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve yorumları: Bölüm I-II*. İstanbul: Dönence Yayınları.
- Güvenç, B. (1995). *Türk kimliği*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Hacib, Y. H. (2008). *Kutadgu Bilig*. R. Rahmeti Arat (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Işık, M. T., Akçınar, M., & Kadioğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 63-84.
- Kızıldağ, S. H. (2018). Ankara ve Konya'da yaşayan Nogay Türklerinde Hıdırellez kutlamaları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7(15), s.100-106.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi*. C.2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Örnek, V.S. (2015). *Geleneksel kültürümüzde çocuk*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Örnek, V.S. (2022). *Türk halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Şener, C. (1997). *Şamanizm*. İstanbul: AD Yayıncılık.
- Thompson, P. (2000). *The voice of the past*. (3. Basım), New York: Oxford University Press.

Kaynak Şahıslar

- S. Ay, “Muratlı Köyü”, Görüşmeci: Gökhan Kartal, Ses Kaydı, 15 Mayıs 2016.
- B. Gülebe, “Saruhanlar Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 1 Mayıs 2016.
- C. Gündoğdu, “Karaköy”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 14 Mart 2016.
- C. Demirkol, “Çukurca Köyü”, Görüşmeci: Gökhan Kartal, Ses Kaydı, 31 Ocak 2016.
- M. Demirkol, “Çukurca Köyü”, Görüşmeci: Gökhan Kartal, Ses Kaydı, 31 Ocak 2016.
- Ş. Demirkol, “Çukurca Köyü”, Görüşmeci: Gökhan Kartal, Ses Kaydı, 31 Ocak 2016.
- H. Efe, “Karaköy”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 25 Nisan 2016.
- H. İlik, “Durabey Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 23 Mayıs 2016.
- R. İlik, “Durabey Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 23 Mayıs 2016.
- F. Karaduman, “Muratlı Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 17 Nisan 2016.
- B. Kocaman, “Muratlı Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 17 Nisan 2016.
- R. Kocaman, “Muratlı Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 17 Nisan 2016.
- F. Kılıç, “Karaköy”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 25 Nisan 2016.
- H. Korkmaz, “Çukurca”, Görüşmeci: Gökhan Kartal, Ses Kaydı, 31 Ocak 2016.
- F. Seyhan, “Saruhanlar Köyü” Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 1 Mayıs 2016.
- H. Tanrıverdi, “Çukurca Köyü”, Görüşmeci: Gökhan Kartal, Ses Kaydı, 31 Ocak 2016.
- S. Ural, “Çamlıca Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 25 Nisan 2016.
- F. Yalçın, “Saruhanlar Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 1 Mayıs 2016.
- S. Yalçın, “Saruhanlar Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 1 Mayıs 2016.
- Ç. Yavuz, “Muratlı Köyü”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 1 Mayıs 2016.
- H. Yıldırım, “Karaköy”, Görüşmeci: İsmail Kartal, Ses Kaydı, 25 Nisan 2016.

Makale Bilgi Formu

Yazarın Notu: Bu makalenin saha araştırması aşamasında değerli katkıları ve desteği için merhum babam İsmail Kartal'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Onun bilgeliği ve rehberliği, bu çalışmanın her aşamasında benimle olmuştur.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir ve çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.